

СТАТУС БІОЕТИЧНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА ОСВІЧЕНОСТІ

Петрушенко О.П.,
каф. гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Львівського медичного інституту,
Email: oksanapet53@gmail.com

Біоетика як відносно нова сфера знання, яка у тих чи інших формах та об'ємах потрапляє до вітчизняної системи освіти, часом викликає певне роздратування та нерозуміння як у адміністрації навчальних закладів (бо ще на один предмет слід виділяти години у розкладі та у педагогічному навантаженні), так і у студентів (бо треба вивчати ще один предмет, під час викладу якого молодим людям будуть розповідати, як треба себе поводити – а хто з молоді любить повчання?). Крім цього, прозорості предмету біоетики не сприяє і наявність різних напрямків у самій сфері біоетичного знання, оскільки існує світська біоетика та біоетика християнського спрямування (остання має певні відмінності відповідно до конфесій); біоетика медична та фармацевтична; проблеми зв'язку власне біоетики та біомедичного права, що є різним у різних країнах, тощо.

Проте знайомство з основними положеннями сучасної біоетики має суттєве значення для розуміння місця людини у світі, для усвідомлення хибності позиції антропоцентризму та гіпертрафованого індивідуалізму у сучасному світі, для ознайомлення з реальними, буттєвими підвалинами людських прав і свобод (пов'язаних з самим життям та виживанням людини у сцієнтизованому та технізованому природному та соціальному середовищі), для протистояння спокусі егоїстичного трактування власного життя нібито під гаслом свободи особистості.

Почнемо з того, що сам термін *біоетика* запроваджує у 1927 році Пауль Макс Фріц Ягр у статті «Біоетичний імператив» для обмірковування моральних засад використання лабораторних тварин та рослин. Сам хід таких розмірковувань вже був відходом від антропоцентричної парадигми у галузі етики (адже традиційна етика розглядала проблеми взаємовідносин між людьми, що розгортаються на тлі абстрактного довкілля). Ф. Ягр звертає увагу на те, що люди оточені іншими істотами, які теж відчувають, можуть страждати або жити у комфортних умовах, і часто створення цих умов залежить від людини. Отже, ми не маємо підстав для егоїстичної поведінки.

Егоїзм сучасного дослідника може мати й інший аспект, на який звертає увагу біоетика. Крім необхідності гуманного поводження з лабораторними тваринами, що зафіксовані у

міжнародних конвенціях та прийняті у багатьох країнах на законодавчому рівні, біоетика звертає увагу і на необхідність обмеження егоїстичних прагнень науковців в галузі експериментів з тваринами в галузі генетики, дослідження нових захворювань та пошуку засобів від небезпечних інфекцій (зокрема, коронавірусу). Оскільки робота лабораторій пов'язана з фінансуванням та з розподілом одержаних фінансів, біоетика наполягає на фінансуванні утилізації (спалюванні) залишків тих тварин, тіла або генетичний матеріал яких будуть небезпечними для оточуючого середовища та інших людей. Егоїстичний порив науковця зекономити на утилізації і одержати можливість провести ще пару експериментів може бути зупинений лише етичними міркуваннями та імперативами, бо робота багатьох лабораторій часто не підлягає контролю за визначенням, і практично неможливо *змусити* лабораторію дотримуватись цих вимог. Саме тому біоетику часто розглядають як фактор, що гальмує бурхливу наукову діяльність, проте у повсякденному житті мораль та етика теж гальмують діяльність людини, і це вважається позитивним елементом нашого життя.

Біоетичні принципи взаємодії лікаря і пацієнта, зокрема визнання автономії (свободи) пацієнта, теж покликані обмежити індивідуалізм (та можливу сваволю) лікаря, нагадати йому, що перед ним не об'єкт дослідження, а такий самий індивід, жива людина, член суспільства, що має певні права, міркування, почуття. Проте якщо пацієнт бодай побіжно ознайомлений з основними ідеями біоетики, він у свою чергу буде розуміти, що його забаганки виливаються у певну відповідальність (тому європейська біоетична традиція на відміну від американської віддає перевагу терміну *свобода* пацієнта, а не *автономія* пацієнта, оскільки *свобода* передбачає зв'язок з *відповідальністю*). Тому згідно засад біоетики жодне лікарське втручання в організм пацієнта, що є частиною ества останнього, неможливе без *добровільної інформованої згоди* пацієнта (яку лікар повинен отримати). Якщо лікар не вміє одержати таку згоду, він лишається без пацієнтів (що вказує йому на його реальне місце у суспільстві - лікар без пацієнтів не є лікарем), а пацієнта змушує замислитись над роллю у його житті тілесності, якої ми зазвичай не помічаємо, коли здорові.

Ще один важливий аспект біоетики, який має значення для загального світобачення людини – це відповідь на питання про те, що таке *хвороба* і яке її місце у житті людини. Звичайно, можна обмежитися релігійним уявленням про те, що хвороба – це кара божа за гріхи, проте тут на нас чекає кляте питання – чому хворіють, страждають та помирають маленькі діти, які ще однозначно не встигли нагрішити. Трагування хвороби та хворобливого стану в медицині у різні історичні періоди було різним. Різним було і ставлення до хвороби пацієнтів, причому їх ставлення не завжди співпадало із ставленням лікарів. З точки зору соціального активізму хвороба заважає нам енергійно діяти, тому необхідно боротися з нею, виконувати всі настанови лікаря та якнайскоріше повертатися до

соціальної діяльності. Концепція Т. Парсонса щодо ролі хворого виходить саме з такого трактування хвороби. Проте неможливо заперечити, що хвороба має й інші аспекти – можливість зупинитися у бурхливій діяльності, поміркувати над своїм життям та подальшою його організацією, більше поспілкуватися з рідними (як під час карантину у зв'язку з коронавірусом), подивитися, хто приходить тебе відвідувати під час хвороби і чому, тощо. Можна навіть висловити підозру, що люди не люблять хворіти, бо під час хвороби їм доводиться лежати і думати над проблемами буття та життя, а це люблять не всі. Додамо також, що різні культури трактують хворобу не так однозначно активістськи, як Т. Парсонс, і лікарі та пацієнти лишають за собою право для інших трактувань, а отже, принципово визнається право кожної особи на самостійну думку щодо власних буттєвих обставин та параметрів.

Отже, можна стверджувати, що навіть наш короткий огляд вказує на те, що знайомство з основними ідеями та розробками в галузі біоетики змушує людину звернутись до низки буттєво важливих проблем, окреслити та визначити деякі параметри у стосунках з іншими людьми, відчутти відповідальність за власну тілесність. Крім згаданого, можна зазначити, що проблема евтаназії виводить нас на питання життя і смерті, людської свободи та гідності; використання імплантантів та постійного медикаментозного лікування – на проблему нових можливостей маніпулювання людиною; обмірковування ситуації з трансплантацією, переливанням крові та ампутацією – на проблему фізичної та буттєвої цілісності людини; моральні оцінки репродуктивних технологій та сурогатного материнства – на проблему співвідношення природного та штучного у сучасній людині. Міркування ж над цими проблемами та певне вирішення їх дозволяє людині краще розуміти своє місце у світі, свої можливості та «неможливості», а тому є необхідним компонентом освіти та інтелектуального змужніння сучасної людини, що у практичному житті може бути відгороджена від всіх цих питань цивілізаційними бар'єрами, гаджетами, розвагами та соціальним активізмом.